

Betül Altıntaş

Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak/Türkiye

Master Student, Zonguldak/Türkiye

eposta: b.altnts93@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3656-5092>

Arda Karadavut

Dr. Öğr. Üye., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Zonguldak/Türkiye

Assist. Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University/Faculty of Teoman Duralı Humanities and
Social Sciences, Zonguldak/Türkiye

eposta: ardakaradavutt@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9059-0873> - RorID: <https://ror.org/01dvabv26>

Atıf/Citation: Altıntaş, Betül ve Karadavut, Arda. 2025. İbni Mühennâ Lügati'nde Meslek Adları.
Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 13/43, 109-145. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1615332>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	07.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	07.04.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

İBNİ MÜHENNÂ LÜGATİ'NDE MESLEK ADLARI¹

Öz

Türk yazı dilinin Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak iki büyük kola ayrılmadan önceki geçiş dönemi kabul edilen Harezmi-Kıpçak Türkçesi döneminde Oğuzca Kıpçakça dil hususiyetlerinin bir arada bulunduğu pek çok edebî eser ve içerisinde çeşitli dilleri barındıran sözlükler ile gramer kitapları yazılmıştır. Bu eserlerden bir kısmı Harezmi bölgesi ve Altın Ordu coğrafyasında kaleme alınırken diğerleri Mısır, Suriye ve Irak sahasında meydana getirilmiştir. Söz konusu sözlüklerden biri de literatürde daha çok yazarının adıyla *İbni Mühennâ Lügati* olarak bilinen ancak asıl adı *Hilyetü'l – İnsân ve Halbetü'l – Lisân* olan eserdir. 13. yüzyılın ikinci yarısında İlhanlılar döneminde ve Irak'ta kaleme alındığı düşünülen eser Arapça-Farsça, Arapça-Türkçe, Arapça-Moğolca çok dilli bir yapıttır. Eser sadece bir sözlük değil aynı zamanda bir dil bilgisi kitabıdır. Bu çalışmada eserin Türkçe bölümündeki meslek adları yazıtlar dönemi Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesiyle karşılaştırılmalı bir şekilde incelenmiştir. İlk olarak meslekler Serkan Şen tarafından

¹ Bu çalışma Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Betül Altıntaş tarafından Dr. Öğr. Üyesi Arda Karadavut danışmanlığında hazırlanan “İbni Mühennâ Lügati'nin Tematik Söz Varlığı (İsimler)” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

2007 yılında yapılan sınıflandırma benimsenerek tasnif edilmiştir. Ardından meslek adlarıyla ilgili bu zamana kadar yapılan köken bilgisi açıklamaları verilmiş ve sözcükler yapı bakımından incelenmiştir. Yer yer fonetik farklılıklar gösterilmiştir. İnceleme sonucunda *İbni Mühennâ Lüğati*'nde tespit edilen meslek adları üzerinden eserin Türk dili tarihi açısından önemi ve 13-14. yüzyıllarda İlhanlı sahasındaki Türklerin sosyo-kültürel seviyesi gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harezm Türkçesi, İbni Mühennâ Lüğati, İlhanlılar, meslekler, Orta Türkçe

PROFESSIONS IN IBN MUHENNA DICTIONARY

Abstract

During the Khwarezm-Kipchak Turkish period, which is considered a transitional period before the Turkish written language was divided into two major branches as Eastern Turkish and Western Turkish, many literary works were written that included the Oghuz-Kipchak language features, as well as dictionaries and grammar books that included various languages. While some of these works were written in the Khwarezm region and the Golden Horde geography, others were produced in Egypt, Syria and Iraq. One of the dictionaries in question is the work known in literature as İbn Mühennâ Dictionary by its author's name, but whose real name is Hilyetü'l – İnsân ve Halbetü'l – Lisân. The work, which is thought to have been written in the second half of the 13th century during the Ilkhanate period and in Iraq, is a multilingual dictionary in Arabic-Persian, Arabic-Turkish and Arabic-Mongolian. The work is not only a dictionary but also a grammar book. In this study, the occupational names in the Turkish section of the work were examined in a comparative manner with the Turkish of the inscription period, Old Uyghur Turkish, Karakhanid Turkish, Kipchak Turkish, Chagatai Turkish and Old Anatolian Turkish. First, the occupations were classified by adopting the classification made by Serkan Şen in 2007. Then, the etymological information explanations made until now regarding the occupational names were given and the words were examined in terms of structure. Phonetic differences were shown in some places. As a result of the examination, the importance of the work in terms of Turkish language history and the socio-cultural level of the Turks in the Ilkhanate area in the 13th-14th centuries were tried to be shown through the occupational names determined in the İbn Mühennâ Dictionary.

Keywords: Khwarezmian Turkic, Ibn Mühennâ Dictionary, Ilkhanids, Professions, Middle Türkic

Giriş

1253 yılında Möngke Han tarafından İran, Irak, Suriye, Mısır, Kafkasya ve Anadolu'yu yönetmek üzere görevlendirilen Hülâgû'nün kurduğu İlhanlılar devrinde Arapçanın yanı sıra Türkçe, Moğolca ve Farsça da önem kazanmış ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Iraklı filolog ve tarihçi Cemâleddin İbni Mühennâ tarafından bulunduğu coğrafyadaki bu çok dillilik durumu fark edilerek bir sözlük ve gramer kitabı kaleme alınmıştır. Literatürde yazarının adıyla *İbni Mühennâ Lüğati* olarak bilinen, ancak asıl adı *Hilyetü'l – İnsân ve Halbetü'l*

- *Lisân* olan eser 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında Araplara Türkçe, Moğolca ve Farsça öğretmek için yazılmıştır.

Eser Arapça – Farsça, Arapça – Türkçe, Arapça – Moğolca olmak üzere üç dilden oluşan tematik bir sözlüktür. Bunun yanı sıra gramer kitabı özelliği de taşımaktadır. Yazar, Arapça-Türkçe bölümünü ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Eserin günümüze kadar ulaşan 6 nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri Paris'te, biri Berlin'de, üçü Oxford'da ve en son bulunan nüsha ise İstanbul'dadır. İstanbul nüshası hariç eserin diğer 5 nüshasını karşılaştırarak tanıtan ilk isim P. M. Melioransky'dir. Melioransky 1900 yılında *Arab' filolog o turetskom' Yazık', Sanktpeterburg': Tipografiya imperatorskoy akademii nauk'*, adlı çalışmasında eser hakkında bilgi vermiş, eserin tıpkıbasımı ile birlikte Türkçe bölümünü yayımlamıştır. İstanbul nüshası bulunduktan sonra Kilisli Rifat tarafından tıpkıbasımı yayımlanmış (1338-1340), Aptullah Battal Taymas da bu nüshanın Türkçe bölümünün alfabetik dizinini hazırlamıştır (1934). İstanbul nüshasının bulunmasıyla eserle ilgili çalışmalar hız kazanmış, sözlüğün sadece Türkçe bölümü değil Moğolca bölümüyle ilgili de pek çok çalışma yapılmıştır (bk. Poppe 1938: 432-451; Ligeti 1962: 103-174; Gül 2016).

Son yıllarda sözlükle ilgili yapılan en kapsamlı çalışma Savaş Karagözlü'ye ait doktora tezidir. Bu çalışmada İstanbul nüshası ele alınarak eserin Farsça, Türkçe ve Moğolca bölümleri neşredilmiştir (Karagözlü 2016).

Bu araştırmada Karagözlü'nün yukarıda zikredilen çalışmasının yanı sıra 2018 yılında eserin Türkçe bölümünü müstakil olarak ele aldığı *İbnü Mühennâ Lügati Türkçe Kısmı* adlı kitabı da kullanılmıştır. Bazı sözcüklerde ise Aptullah Battal'ın 1934 yılında hazırladığı *İbni Mühennâ Lügati* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. Çalışmada ilk olarak bu iki kitaptan hareketle *İbni Mühennâ Lügati'*ndeki meslek adları tespit edilmiştir. Battal'ın kitabında yer almayan ancak Karagözlü'nün eserinde bulunan *aқтаçı, bozağçı, burğuçı, etmekçi, iyikçi, kipçi, okuyucu, sütçi, térikçi, üşekçi, yarıkçı, yışıkçı, yolıcı, yumuşçı* meslek adları da araştırmaya eklenmiştir.

Gül ve Ağca (2014: 28) tarafından yayımlanan *İbni Mühennâ Lügati'nin Tarihi Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi* adlı makalede *İM*'nin hem açıklamalar kısmında Türk, Fars ve Moğol dilleriyle ilgili verdiği bilgiler bakımından hem de sözlük kısmındaki söz varlığı bakımından tarihî Türk dili araştırmaları için büyük önem taşıdığının altı çizilmiştir. Bu araştırmada da eserin sözlük kısmındaki meslek adları üzerinden *İM*'nin Türk dili ve Türk kültür tarihindeki önemini farklı bir açıdan göstermek amaçlanmıştır.

1. Meslek Adları

Meslek adları bir toplumun maddi ve manevi kültürünün incelemesinde kullanılabilecek önemli dillik kaynaklardır. Bunun nedeni insanların yaşadıkları yerin coğrafi ve sosyoekonomik şartlarına göre türlü yaşam şekilleri geliştirmeleridir. Yurt tutulan

coğrafya ve sosyal çevre doğal olarak kişilerin geçim kaynaklarını da etkiler. Bu nedenle meslekler coğrafi ve sosyal çevreye göre değişiklik gösterirler.

Türk toplumunun da sosyal, ekonomik ve kültürel hayatındaki durumunun zaman içerisinde gösterdiği değişiklikleri yansıtması bakımından meslekler ve meslek adlarındaki çeşitlilik önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkçenin en erken yazılı kaynaklarının tanıklandığı Eski Türkçe döneminden itibaren meslek adları köken, yapı, anlam, içerik yönünden ve kültürel açıdan ele alınmıştır. Eski Türkçe için öne çıkan çalışmalar Aydın'ın (2008) *Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre)* adlı makalesiyle Şen'in (2007) *Orhun, Uygur, Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü* adlı doktora tezidir. Bu çalışmada Şen, uygar bir toplumda bulunması gereken her türde mesleğin eski Türkler arasında mevcut olduğunu söylemiştir. Eski Türk toplumunda yaşadıkları çağa göre yüksek bir medeniyet tarzını benimsemiş zümrelerin ilk dönemlerden başlayarak var olduğunu dile getirmiştir (2007, s. III). Aydın ve Şen'in Eski Türkçe dönemindeki meslek adlarını ele aldığı çalışmalarının yanı sıra Orta Türkçe dönemi eserlerindeki meslek adlarını inceleyen çeşitli araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalara Karadavut'un *Mukaddimetü'l Edeb*'in Yozgat nüshasındaki meslek adlarını köken, yapı ve anlam açısından ele alan çalışmasıyla (2023), Güner'in Kıpçak Türkçesindeki meslek adlarını içerik ve yapı yönünden incelediği çalışması (2010) ve Uygun'un Çağatayca Sözlüklerde yer alan meslekleri ele aldığı çalışması örnek gösterilebilir (2023).

Bu çalışmada 13. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığı tahmin edilen *İbni Mühennâ Lüğati*'ndeki meslek adları tarihî Türk lehçeleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Daha sonra meslek adlarının ilgili oldukları tematik alanlar belirlenmiş ve içeriklerine göre bir tasnif oluşturulmuştur. Sınıflandırma işleminde Serkan Şen'in (2007) *Orhun, Uygur, Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü* adlı çalışmasında uyguladığı sınıflandırma esas alınmıştır. Gerekli görüldüğü durumlarda meslek adlarıyla ilgili köken ve yapı açıklamaları yapılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen istatistiki veriler sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

1.1. Hayvancılıkla İlgili Meslekler

1.1.1. Deve Yetiştiriciliğiyle İlgili Meslekler

1.1.1.1. Teveçi: "deveci" 127B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: *teveçi* "deveci" (Wilkens 2021: 706) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *teveçi* "deve sürücüsü" (Boeschoten 2022: 334) Kıpçak T.: *teveçi* ~ *tifeçi* "deveci" (Toparlı vd. 2007: 272) Çağatay T.: *tiveci* "deveci" (Ünlü 2013: 1137) EAT: Ø

Teveçi meslek adı ilk olarak eski Uygur metinlerinde tanıklanmaktadır. *teve* sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle meydana gelmiştir. Karahanlı Türkçesi döneminde görülmeyen sözcük *İM*'de tekrar görülmektedir. Orta Türkçe döneminde *İM* dışında *Mukaddimetü'l Edeb* ve *Gülistan Tercümesi*'nde tespit edilmiştir (Boeschoten 2022: 333).

1.1.2. Sığır Yetiştiriciliğiyle İlgili Meslekler

1.1.2.1. Koymançı: “çoban” 128A/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson (1972: 634), *koŋçı* “çoban” maddesinde sözcük içindeki /ŋ/ sesinin Karahanlı Türkçesinde /y/ sesine dönüşerek *koyçı* biçimini aldığını ve sözcüğün İM’de *koymançı* yapısında kullanıldığını belirtmiştir. Güllüdağ (2019: 569), sözcüğün etimolojisinin *koy* sözcüğüne gelen *-mAn* ekinin *+çI* isimden isim yapma ekiyle kullanılarak meslek adı türettiğini düşünmektedir. Boeschoten (2022: 260), *koymançı* yazımının yanlış olduğunu düşünür ve sözcüğün *koymatçı* biçiminde olduğunu belirtir. *Kitabü'l Ef'al* ve *Nehcü'l Feradis*’te “çoban” anlamı *koymat* sözcüğünün tanımlanması Boeschoten’in bu düşüncesini destekler niteliktedir.

1.1.2.2. Sığırçı: “sığır çobanı, inek tüccarı” 127B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *sığırçı* “inek tüccarı” (Boeschoten 2022: 289) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sığır sözcüğüne gelen *+çI* isimden isim yapma ekiyle türemiştir. *Sığırçı* meslek adı ilk kez İM’de tespit edilmiştir. Sözcük eserde iki farklı anlamda kullanılmıştır.

1.2. Avcılıkla İlgili Meslekler

1.2.1. Kaçan Avcılığıyla İlgili Meslekler

1.2.1.1. Avçı: “avcı” 128B/ 5.

Türk Runik: *abçı* “avcı” (Şirin 2020: 719) Uygur: *avçı* “avcı” (Wilkins 2021: 83) Karahanlı T.: *avçı* ~ *awçı* “avcı” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 564) *avçı* “avcı” (Arat 1979: 37) Harezmi T.: *avçı* “avcı” (Boeschoten 2022: 44) Kıpçak T.: *avçı* “avcı” (Toparlı vd. 2007: 16) Çağatay T.: *avçı* “avcı” (Ünlü 2013: 72) EAT: *avcı* (Yavuz, 2000: 355)

Sözcük, yazıtlar dönemi Türkçesinden itibaren Türkçede işlek bir şekilde kullanılmıştır.

1.2.1.2. Balıkçı: “balıkçı” 128B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: *balıkçı* “balıkçı” (Wilkins 2021: 140) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *balıkçı* “balıkçı” (Boeschoten 2022: 70) Kıpçak T.: *balıkçı* “balıkçı” (Boeschoten 2022: 70) Çağatay T.: *balıgçı* ~ *balıgçı* “balıkçı, balık tutarak geçimini sağlayan kişi” (Ünlü 2013: 99) EAT: Ø

Balıkçı sözcüğü, ilk olarak Eski Uygur metinlerinde tanıklanmaktadır. *balık* sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir. Sözcük, Orta Türkçe döneminde İM dışında *Kıyasü'l Enbiya* ve *Codex Cumanicus*'ta görülmektedir (Boeschoten 2022: 70).

1.2.1.3. Esrici: “pars eğiten ya da satan” 129A/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *esriçi* “çıtaların koruyucusu” (Boeschoten 2022: 61) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Esri sözcüğü ilk olarak Eski Uygurca döneminde “renkli, alacalı, rengârenk, lekeli, benekli, desenli” anlamlarında görülmektedir (Wilkens 2021: 124). *Esri* sözcüğü için Clauson ‘benekli, noktalı’ anlamlarını (1972: 250), Nadelyayev “benekli, alacalı” anlamlarını verir (1969: 184). Sözcüğün hayvanları nitelemek için kullanıldığı ilk örnek İrk Bitig’de tespit edilmiştir: *ürün esri toğan kuş men* “Beyaz benekli doğanım.” (Tekin, 2013: 19). Karahanlı Türkçesinden itibaren sözcük kaplanın yanı sıra leopar, panter, pars gibi benekli vahşi kedileri karşılayan bir ad olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kekevi, 2020: 719). *Esri* sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin gelmesiyle *esrici* “parsa av öğreticisi” meslek adı türemiştir. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Mukaddimetü'l Edeb*'de görülmektedir (Boeschoten 2022: 61).

1.3. Esnaf ve Zanaatkârlıkla İlgili Meslekler

1.3.1. Giyim ve Tekstille İlgili Meslekler

1.3.1.1. Başmakçı: “ayakkabı tamircisi” 127A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *başmakçı* “ayakkabıcı” (Boeschoten 2022: 75) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *başmakçı* “kunduracı, başmak yapan” (Ünlü 2013: 107) EAT: *başmakçı* “ayakkabıcı” (TS c. I: 450).

Sözcükle ilgili pek çok araştırmacı görüş bildirmiştir. Doerfer (1965: 294), Mo. *bali, bali-da-* sözcüğüne dayandırır ve bunun yanında sözcükle ilgili Ramstedt’in Korece *palmak* “ayakkabı” sözcüğünden alıntı olabileceği görüşünü de verir. Clauson (1972: 382) ise sözcüğü *ba-* “bağlamak” fiiline dayandırır. Başmakçı, *baş-* fiilinden +mAk fiilden isim yapma ekiyle “ayakkabı” anlamını, +çI isimden isim yapma ekiyle de ‘ayakkabıcı’ anlamını kazanmıştır (Karadavut 2023: 4). *Başmak* ve *başmakçı* sözcükleri Eski Türkçe döneminde tanıklanmamıştır.

Kaşgarlı Mahmud DLT’ye *başak* şeklinde aldığı sözcüğün Çiğil lehçesinde ‘ayakkabı’ anlamına geldiğini, Oğuzların ve Kıpçakların sözcüğün ortasına bir /m/ ekleyerek *başmak* dediklerini kaydeder (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 162). Sözcük, Orta Türkçe döneminde İM dışında *Mukaddimetü'l Edeb*'de de görülmektedir (Karadavut 2023: 4).

1.3.1.2. Börkçi: “kalpakçı” 129A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *börkçi* “börkcü dükkânı” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 598) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *börkçi* “şapka üreticisi” (Boeschoten 2022: 92) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Doerfer, sözcüğün *bürü-/ büri-* “bürümek” fiilinde geldiğini ve Türkçeden Moğolcaya geçtiğini düşünür (1965: 289). Ramstedt ise Moğolcadan Türkçeye geçtiğini belirtti. Dimitriyev kurt başı şeklindeki börk türlerinden hareketle sözcüğü *böri* ile ilişkilendirir (Sevortyan, 1980: 221-224). Dolayısıyla sözcüğünün kökeni tartışmalıdır. *Börkçi*, *börk* ismine +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir. Sözcük, ilk olarak DLT’de tespit edilmiştir. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Codex Cumanicus*’ta da görülmektedir (Boeschoten 2022: 92).

1.3.1.3. Barçınçı: “barçın, dokumacı” 127B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *barçın* “altın veya gümüş sırma işlemeli ipek kumaş, altın veya gümüş sırma işlemeli ipek kumaşı” (Wilkins 2021: 143) sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır. *Barçın* sözcüğünün kökeniyle ilgili görüşler sınırlıdır. Clauson’a (1972: 358) göre sözcük Toharca *pāšim* sözcüğüne dayanır.

1.3.1.4. Burğuçı: “deri kilim yapan kişi” 129B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Karagözlü (2018: 128), *برغجي* biçimindeki sözcüğün *برغجي* olması gerektiğini düşünmektedir. *Burğu* sözcüğünün Türkiye Türkçesi ağızlarında “kurt derisi” anlamına geldiğini belirtmiştir. İM’de *burğuçı* sözcüğünün yanı sıra bir de *بورغوجی* *borğuçı* “borazancı” sözcüğü bulunmaktadır (bk 1.8.3).

1.3.1.5. İyikçi: “eğirmen” 129B/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *ikçi* “iğ üreticisi” (Boeschoten 2022: 146) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson (1972: 99), *ik* “iğ” maddesinde sözcüğün *iyik* biçimini aldığını açıklamıştır. *İyik* sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle meslek adı türemiştir. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Mukaddimetü’l Edeb*’de de görülmektedir (Boeschoten 2022: 146).

1.3.1.6. Pamukçu: “pamukçu” 127B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *mamukçı* “pamukçu” (Toparlı vd. 2007: 177) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Pamuk sözcüğü ilk kez DLT'de *bamuk* ~ *bāmuk* "Oğuzcada pamuk" (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 572) biçiminde tanıklanmaktadır. Sözcük başındaki /b/ ötümlü sesinin /p/ ötümsüzüne dönüştüğü görülmektedir. *Pamuk* ismine +çI isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle türemiştir. *Pamukçu* meslek adı ilk kez İM'de tespit edilmiştir. Orta Türkçe dönemi eserlerinde görülmeye devam etmiştir (Boeschoten 2022: 70).

1.3.1.7. Pamuk çalıcı: "hallaç" 129B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Pamuk ve *çalıcı* sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan bu birleşik sözcük İM'de "hallaç" anlamında tanıklanmıştır.

1.3.1.8. Sarançı: "sarıkçı" 129/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sözcüğün kökünün *sar-* fiili olduğu açıktır. Karagözlü (2018: 127), sözcüğü *sarançı* şeklinde okurken Boeschoten (2022: 280) *saraççı* biçiminde okumuştur. Sözcük ilk olarak İM'de tespit edilmiştir.

1.3.1.9. Ton tikiçi: "terzi" 128A/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Ton sözcüğü ve *tik-* eyleminin bir araya gelmesiyle oluşan bir meslek adıdır. *Ton*, Eski Türkçede "giysi, kıyafet" anlamına gelen temel sözcüklerden biridir. Yazıtlar dönemi Türkçesinden itibaren tanıklanır (Şirin, 2016: 334).

1.3.1.10. Tonçı: "dokumacı" 127B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *tonçı* "elbiseci" (Arat 1979: 459) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *tonçı* "kürkçü" (Toparlı vd. 2007: 280) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Ton sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiş bir sözcüktür. Boeschoten (2022: 343), Orta Türkçe döneminde *Codex Cumanicus*'ta "kürkçü", İM'de ise "dokumacı" anlamında tanıklandığını belirtmiştir.

1.3.1.11. Torkuçi: "ipekçi" 129A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Yazıtlar dönemi Türkçesinde görülmeyen *torku* “ipek” sözcüğü Eski Uygurca ve Karahanlıca metinlerde karşımıza çıkar. Clauson, sözcüğün ödünçleme olduğunu düşünür (1972: 539). Gül, sözcüğün Türkçeden Moğolcaya geçtiğini ve Moğolcada *torhan*, *torhad*, *torqa*, *toryan*, *torya*, *toryon* biçimlerinde tanıklandığını belirtir (2016: 240). Doerfer, TMEN’de sözcüğün Moğolcadan Türkçeye geri ödünçleme yoluyla geçtiğini gösteren örnekler verir (1965: 884). Koraş, sözcüğün muhtemelen Eski Türkçe *tor* “ağ” kökünden *-k* küçültme ekiyle türediğini düşünür (2018: 174). *Torkuç* meslek adı ilk olarak İM’de görülür.

1.3.1.12. Töşekçi: “döşekçi; yatakçı” 129A/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *töşekçi* “döşekçi” (Arat 1979: 464) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Töşe- “bir yere sermek” fiiline *-k* fiilden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan *töşek* sözcüğüne *+çl* isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle meydana gelen bir meslek adıdır. İlk olarak *Kutadgu Bilig*’de tanıklanan *töşekçi*, ardından İM’de tespit edilmiştir.

1.3.1.13. Yigneçi: “iğneci” 127A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *yigneçi* “iğne yapımcısı” (Boeschoten 2022: 145) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

ET *igne*/ *yigne* sözcüğüne *+çl* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Sözcük ilk olarak *Mukaddimetü'l Edeb*’de, ardından İM’de tespit edilmiştir.

1.3.1.14. Yipekçi: “ipekçi” 127B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Räsänen (1969: 204), sözcüğün *yip* “ip” isminden türediğini belirtmiştir. Eren (1999: 192), *yip* (>*ip*) ismine *+(e)k* küçültme ekinin getirilmesiyle oluştuğunu açıklamıştır. *Yipek* “ipek” isim gövdesine *+çl* isimden isim yapma eki gelerek meslek adı türemiştir.

1.3.1.15. Yipçi: “ipçi” 128A/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *yüwçi* “ipçi” (Boeschoten 2022: 416) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sözcüğün kökü ET *yip* “ip” sözcüğüne dayanır. Clauson, *yip* “ip” sözcüğünün asıl ünlüsünün /i/ olduğunu, Eski Uygurcanın son dönemlerinde sözcüğün ünlüsünün /i/ye dönüştüğünü söyler (1972: 870).

1.3.1.16. Yünçi: “yüncü” 128B/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: *yūñçi* (Wilkens, 2021: 921) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *yūñçi* “yüncü, yün satan” (Toparlı vd. 2007: 332) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson, *yün* sözcüğünü Moğolca *nuñasun* sözcüğüyle ilişkilendirir (1972: 941). Sözcük meslek adı olarak geçmese de kişi adı olarak Eski Uygurcada tanıklanır. Şen, Türklerde meslek adlarının kişi adı olarak kullanılabilmesinden hareketle Eski Uygurcadaki *yūñçi* kişi adını meslek adı olarak kabul eder (Şen, 2007: 88).

1.3.2. Gıda ve Beslenme ile İlgili Meslekler

1.3.2.1. Aşçı: “aşçı” 128B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: *aşçı* “aşçı; aşçı ...” (Wilkens 2021: 76) Karahanlı T.: *aşçı* “aşçı, ahçı” (Arat 1979: 31) Harezmi T.: *aşçı* “aşçı” (Boeschoten 2022: 40) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Aş sözcüğüyle ilgili etimolojik görüşler Eren tarafından özetlenmiştir. Ramstedt sözcüğü Moğolca *alisun* “hububat”, Korece *al* “tahıl” biçimleriyle birleştirmiştir. Joki, bu birleştirmeyi benimsemiş fakat Moğolca *alisun*’un çağdaş Moğol diyalektlerinde kullanılmadığını belirtmiştir. Pelliot, Doerfer ve Räsänen ise sözcüğün Farsça ile olan ilişkisinden bahsetmiştir. Pelliot, Farsçadaki *āšin* Türkçeden alındığını düşünürken Doerfer ve Räsänen Orta Farsçada Türkçe alıntılarının olmadığını ifade eder. Sözcükle ilgili Rona Taş, Sevortyan, Poppe ve Ligeti’nin de görüşleri mevcuttur. (Eren, 1999: 23). Sözcüğün Türkçe mi Farsça mı olduğu tartışmalıdır. Doerfer’e göre sözcük çok eski bir devirde Türk dillerine geçmiştir (1965: 61). *Aşçı* meslek adı Eski Uygurca döneminden itibaren Türkçede işlek bir şekilde kullanılmıştır.

1.3.2.2. Etçi: “kasap” 129A/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: *etçi* “kasap, et satan kimse” (Wilkens 2021: 126) Karahanlı T.: *etçi* “kasap” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 648) Harezmi T.: *etçi* “kasap” (Boeschoten 2022: 62) Kıpçak T.: *etçi* ~ *yetçi* “kasap” (Toparlı vd. 2007: 77) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.3.2.3. Etmekçi: “ekmekçi” 128A/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: *ötmekçi* “fırıncı” (Wilkens 2021: 544) Karahanlı T.: *etmekçi* “ekmekçi” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 649) Harezmi T.: *etmekçi* “fırıncı” (Boeschoten 2022: 63) Kıpçak T.: *etmekçi* ~ *ekmekçi* ~ *ötmekçi* “ekmekçi, fırın” (Toparlı vd. 2007: 77) Çağatay T.: *étmegçi* ~ *étmekçi* ~ *ötmekçi* “ekmek yapan kişi, ekmekçi” (Uygun 2023: 1314) EAT: *etmekçi* “ekmekçi” (TS c. III: 1565).

Etmekçi meslek adı ilk kez eski Uygur metinlerinde *ötmekçi* biçiminde tespit edilmiştir. Sözcük Kıpçak Türkçesi metinlerinde *etmekçi* ~ *ekmekçi* ~ *ötmekçi* olmak üzere üç farklı fonetik

biçimde görülür (Toparlı vd. 2007: 77). Orta Türkçe döneminde İM dışında *Mukaddimetü'l Edeb* ve *Codex Cumanicus*'ta tanıklanmaktadır (Boeschoten 2022: 63).

1.3.2.4. Sütçi: "sütçü" 127B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.3.2.5. Tegirmençi: "değirmenci" 128A/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: *tegirmençi* "değirmenci" (Wilkens 2021: 689) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *tegirmençi* "değirmenci" (Boeschoten 2022: 327) Kıpçak T.: *tegirmençi* ~ *degirmençi* "değirmenci" (Toparlı vd. 2007: 268) Çağatay T.: Ø EAT: *degirmenci* (Tatçı, 1990: 254)

Clauson (1972: 486), *tegirmen* sözcüğünün *teğir-* fiilinden geldiğini düşünmektedir. Gülensoy (2007: 272) ise sözcüğün etimolojisini **tek-* "dönmek" + *-ir-* "çevirmek, döndürmek" + *men* biçiminde vermiştir. Eski Uygurcada "etraf, çevre" anlamında tanıklanan *tegre* sözcüğünün varlığı kelimenin kökünün *teg-* "varmak, ulaşmak" fiiliyle semantik açıdan daha uygun olacağını düşündürmektedir. Zira Gülensoy'un işaret ettiği kök varsayımsaldır. İlk kez eski Uygur metinlerinde tespit edilen sözcük, Orta Türkçe döneminde İM dışında *Codex Cumanicus* ve *Nechü'l Feradis*'te de görülmektedir (Boeschoten 2022: 327).

1.3.2.6. Tolkuç: "tulumcu" 129A/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Tol- fiiline *-k* fiilden fiil yapma eki ve *+k* fiilden isim yapma ekinin getirilmesiyle meydana gelen *tolkuç* sözcüğü "deri su kabı, tulum" anlamında Orta Türkçe dönemi eserlerinde tanıklanan bir sözcüktür. *Tolkuç* meslek adı ise ilk olarak İM'de tespit edilmiştir.

1.3.2.7. Tütüşi: "aktar" 129A/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Tütü sözcüğü İM'de metateze uğrayarak *tütüs* biçimini almıştır. Boeschoten (2022: 363-364) *tüt-* fiilinin bir türevi olarak verdiği *tütüsü* sözcüğünün Orta Türkçe döneminde yalnızca İM'de yer aldığını belirtmiştir.

1.3.2.8. Unçı: "unu yapan veya satan kişi" 128B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *unçı* "un tüccarı" (Boeschoten 2022: 372) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.3.2.9. Yağcı: “aktar ve kumaşçı” 129A/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: *yagcı* “yağcı” (Wilkens 2021: 852) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *yagcı* “yağ presleyen” (Boeschoten 2022: 387) Kıpçak T.: *yagcı* ~ *yaçı* “yağcı” (Toparlı vd. 2007: 306) Çağatay T.: *yagcı* “yağ yapan satan” (Uygun 2023: 1315) EAT: Ø

Eski Uygurcadan itibaren tanıklanan sözcük Kıpçak Türkçesinde *yagcı* dışında *yaçı* biçimiyle de tanıklanır (Toparlı vd. 2007: 306).

1.3.3. Günlük Hayat- Ev Eşyası ile İlgili Meslekler

1.3.3.1. Ayakçı: “çanakçı” 129A/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *ayakçı* “kap kakak ustası” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 566) Harezmi T.: *ayakçı* ~ *adakçı* “bardak taşıyıcısı” (Boeschoten 2022: 46) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *ayağcı* ~ *ayağcı* ~ *ayakçı* “saki” (Ünlü 2013: 74) EAT: Ø

Doerfer, Türkçede “çanak, kâse, kap, kadeh” anlamlarına gelen ayak sözcüğünün Mogolca *ayaga* “çanak, kâse” ile ilgisini kabul etmekte Mogolca *ayaga*’yı ön Türkçe *ayaka*’ya dayandırmaktadır (Doerfer 1965: 171). İlk olarak Karahanlı Türkçesinde tanıklanan *ayakçı* meslek adı Orta Türkçe döneminde, *Kıyasü’l Enbiya*’da “saki”, *İbni Mühennâ Lügati*’nde “çanakçı” anlamında görülmektedir (Boeschoten 2022: 46).

1.3.3.2. Bıçakçı: “bıçakçı” 128B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *bıçakçı* “bıçak yapan” (Boeschoten 2022: 83) Kıpçak T.: *bışakşı* “bıçakçı” (Toparlı vd. 2007: 30) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

ET *bıç-/biç-* eylemine +*Ak* ve +*çI* isimden isim yapma eklerinin getirilmesiyle oluşmuştur. *Bıçakçı*, Harezmi Türkçesinden itibaren tanıklanır. Kıpçak Türkçesinde sözcüğün –ş’li varyantları görülür.

1.3.3.3. Çatırçı: “çadırıcı” 128A/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson, sözcüğün kökü olan *çatırın* İranî bir dilden alıntı olduğuna şüphe duymaz (1972: 403). Tietze ise sözcüğü Sanskritçe *çattrā* “güneş şemsiyesi” sözcüğüne dayandırır (2016: 127). *Çatır* sözcüğüne +*çI* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan meslek adı ilk olarak İM’de karşımıza çıkar.

1.3.3.4. Éşiççi: “kazancı; tencereci” 129A/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

İlk kez eski Uygur metinlerinde *eşiç* “kazan, tencere” (Wilkens 2021: 264) sözcüğü tespit edilmiştir. Räsänen (1969: 51) *eşiç* sözcüğünün <ed “mal” + iş “şey” sözcüklerinin birleşmesiyle oluştuğunu düşünmektedir. Bilindiği üzere fiilden isim yapma eki olan –ç nadiren dönüşlü fiiller dışında da kullanılmaktadır ve *esi-ç* sözcüğünde de yer almaktadır (Eraslan 2012: 104). *Eşiç* sözcüğünün ilk hecedeki /e/ geniş sesi İM’de /i/ dar sese dönüşmüştür. *Eşiç* ismine +çI isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir.

1.3.3.5. Eşükçi: “perdecî; örtücü” 128A/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *eşü-* “örtmek” fiiline –k fiilden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan *eşük* sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluşan bir meslek adıdır.

1.3.3.6. Eyerçi: “eyerci” 128B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *eyerçi* “eyerci” (Toparlı vd. 2007: 78) Çağatay T.: *igerçi* “eğerci, at takımı yapan” (Ünlü 2013: 512) EAT: Ø

Eski Türkçe *eder* “binek hayvanların sırtına binicinin oturması için konulan nesne” sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluşan *eyerçi* meslek adı İM dışında *Codex Cumanicus*’ta da tanıklanmaktadır (Boeschoten 2022: 50).

1.3.3.7. İlegçi: “tabak; sepici” 128A/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *ilekci* “elek yapan, kalburcu” (Ünlü 2013: 521) EAT: Ø

Elgek “elek” (Wilkens 2021: 103) anlamındaki sözcük ilk olarak eski Uygur metinlerinde tanıklanmaktadır. *İlegk* ismine +çI isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle türemiştir. Söz başındaki /e/ geniş sesi /i/ dar sese dönüşmüş ve göçüşme ile sözcük *elgek>ileg* biçimini almıştır.

1.3.3.8. Kapçı: “kaplama işini yapan” 129A/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *kapçı* “alıcı” (Ünlü 2013: 577) EAT: Ø

Boeschoten (2022: 229) sözcüğü *kab* biçiminde okumuş ve “kılıf yapan kimse” anlamını vermiştir. Sözcük Orta Türkçede “kap” anlamının yanı sıra “kılıf, kın, kaplama” anlamlarında da görünmektedir (Boeschoten 2022: 229).

1.3.3.9. Kapıgçı: “kapıcı” 127B/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: *kapıgçı* “kapı bekçisi” (Wilkins 2021: 332) Karahanlı T.: *kapıgçı* “kapıcı” (Arat 1979: 222) Harezmi T.: *kapıgçı* “kapıcı” (Boeschoten 2022: 235) Kıpçak T.: *kapıgçı* “kapıcı, hizmetçi” (Toparlı vd. 2007: 126) Çağatay T.: *kapıgçı* “kapıcı, oda görevlisi” (Ünlü 2013: 578) EAT: *kapıgçı* (Tatçı, 1990: 101)

Clauson (1972: 583-584), *kap-* filine $-(X)ğ$ fiilden isim yapma eki ve $+çl$ isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türediğini açıklamıştır. Eren (1999: 209), *kapı*’nın yerine diyalektlerde *eşik* sözcüğünün kullanıldığını belirtmiştir. *kapıg* “kapı” sözcüğü eski Türk yazıtlarından itibaren tespit edilmektedir (Şirin 2020: 731). *Kapıgçı* sözcüğü meslek adı ilk olarak Eski Uygur metinlerinde tanıklanmaktadır. Sözcük, Orta Türkçe döneminde *İM* dışında *Mukaddimetü’l Edeb ve Hüsnü ü Şirin*’de görülmektedir (Boeschoten 2022: 235)

1.3.3.10. Kıftuçı: “makasçı” 129B/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sertkaya, sözcüğün Çince kökenli olduğunu belirtir. Ona göre, ilk hecenin tarihî gelişimi **kap* >> *kia*. < *kiap* Eski Çince: *kiep* > *kie* Kelimenin ikinci hecesi olan ve bugün *daw* şeklinde telaffuz edilen kelimenin Çincedeki gelişimi **tog* > *tâw* > *taw* > *daw* şeklinde olup anlamı “bıçak”tır. Sözcük, Çin’in kuzeydoğusunda kullanılan **kiap-taw* > *kiap-tu* biçiminden Çiğil lehçesine ve Kıpçak diyalektlerine *kıftu* ve *kıptı* şekillerinde geçmiştir (Sertkaya, 2020: 9). *Kıftuçı* ilk olarak *İM*’de meslek adı olarak tanıklanmıştır.

1.3.3.11. Kipçi: “kilimci” 128B/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Farsça *kip* “kilim” sözcüğüne $+çl$ isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır.

1.3.3.12. Közgüçi: “aynacı” 129B/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *küzgüçi* “ayna yapımcısı” (Boeschoten 2022: 185) Kıpçak T.: *közgüçi* “aynacı” (Toparlı vd. 2007: 161) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Uygur metinlerinde *közgü* “ayna” anlamında karşımıza çıkan sözcük *İM*’de *közgü* biçimini almıştır. Sözcük, Orta Türkçede *İM* dışında *Ed-Dürretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügati’t Türkiyye*’de de görülmektedir (Boeschoten 2022: 185).

1.3.3.13. Külüg: “maskara” 129B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

İlk kez *DLT'*de tespit edilen *külgü* sözcüğü, *İM'*de *külüğ* biçiminde görülmektedir. *Kül-* "gülmek" fiil kökünden türemiş "güldüren kişi, soytarı" anlamında kullanılan bir isimdir.

1.3.3.14. Küpçi: "küpçü" 128A/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

1.3.3.15. Monçukçı: "boncukçu" 128A/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

İlk olarak eski Uygur metinlerinde *monçuk* "boncuk, inci, mücevher" (Wilkins 2021: 478) anlamında tanıklanan sözcüğün söz başındaki /m/ sürekli sesi /b/ süresiz sese dönüşerek sözcük zamanla *boncuk* biçimini almıştır. *Monçukçı* meslek adı ilk olarak *İM'*de tanıklanır.

1.3.3.16. Otağcı: "otağcı" 128A/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

Otağ sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir. *Otağcı* meslek adı ilk kez *İM'*de tanıklanmıştır. Boeschoten (2022: 214), Orta Türkçe döneminde sözcüğün yalnızca *İM'*de tespit edildiğini belirtmiştir. Ayrıca eserde "çadır yapan kimse" ve "kapıcı" olmak üzere iki farklı anlamda kullanıldığının bilgisini vermiştir.

1.3.3.17. Örgençi: "ipçi" 127B/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

Örgen "organ vb." (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 789) sözcüğü ilk olarak *DLT'*de tespit edilmiştir. Clauson (1972: 225), sözcüğün kökenini *ör-* fiiline dayandırmıştır. *Ör-* fiiline -gAn fiilden isim yapma eki ve +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle meslek adı olan *örgençi* sözcüğü türemiştir.

1.3.3.18. Sağrakçı: "bardakçı" 129A/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT:

Ø

Eski Türkçe *sağrak* “kadeh, bardak” sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan bir meslek adıdır. Clauson, sözcüğün Farsçadan alıntı olabileceğini düşünür (1972: 815).

1.3.3.19. Sağsığçı: “çömlekçi” 128A/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Karadavut (2023: 8), *sağsığ* sözcüğünün kökeninin tartışmalı olduğunu belirtir ve konuyla ilgili araştırmacıların görüşlerini verir. Clauson’un sözcüğü *sasık* şeklinde madde başı gösterdiğini, hapax ve alıntı bir sözcük sayılması gerektiğini ifade eder Tenişev’in sözcüğün fonetik gelişiminin *sağsığ* > *sasık* biçiminde gösterdiğini ve genetik olarak **sağsığ* ~ *sasığ*, *sağız* “kil, çamur, balçık” adının türevi olarak açıklanabileceğini belirtir Räsänen’in, sözcüğün Almanca *Sachsen* “Saksonya” sözcüğünden geldiğini düşündüğünü ifade eder. Sözcük, ilk olarak DLT’de *sağızlık* “katıksız çamuru olan yer”, *sağız toprak* “kuru çamur, saf çamur” örneklerinde sözcük *sağız* şeklinde görülür (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 217).

1.3.3.20. Sığtaçı: “ağıt yakan kimse” 129B/ 11.

Türk Runik: *sığtçı* “ağıtçı” (Şirin 2020: 739) Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

İlk kez yazıtlar dönemi Türkçesinde *sığtçı* biçiminde tanıklanan sözcük, eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi döneminde görülmemektedir. Sözcük, İM’de *sığtaçı* biçimini almıştır.

1.3.3.21. Sınduç: “makasçı” 128B/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Gülensoy (2007: 768), sözcüğü **sı-n-dı* biçiminde göstermiştir. Tietze (2019: 320), sözcüğün *sın-* “kırılmak, parçalanmak” anlamlarındaki fiilden türediğini düşünmektedir. Clauson ise sözcüğün alıntı bir sözcük olduğunu düşünür fakat hangi dilden alındığını belirtmez (1972: 836). Sertkaya, sözcüğün Türkçe olmadığını Çince’den alıntı olduğunu belirtir. Ona göre sözcük Çince “kesici bıçak/ kesen bıçak = makas” anlamındaki *jian daw*’dan Türkçeye *sındu* şeklinde geçmiştir (2020: 8). *Sındı+çı* yapısında olan sözcük ilk olarak İM’de görülmektedir.

1.3.3.22. Sırçacı: “camcı” 128A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *sırçacı* “camcı” (Boeschoten 2022: 2943) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sözcüğün Eski Türkçedeki biçimi *sırıçgadır* ve ilk olarak Eski Uygurcada görülmüştür (Wilkens 2021: 610). Sözcük *DLT'*de de aynı biçimde tanıklanmıştır (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 214). Orta Türkçe döneminde sözcükte vurgusuz orta hece ünlüsü /ı/'nın düşmesi, /g/ erimesi ve özellikle Memlük Kıpçak Türkçesi sözlüklerinde görülen ç > ş değişmesi gibi birtakım fonetik değişiklikler sonucunda sırça biçimini almıştır (Karadavut 2023: 7). Boeschoten (2022: 293) sözcüğün Orta Türkçedeki fonetik durumunu ayrıntılı bir biçimde göstermiştir.

1.3.3.23. Tarakçı: “tarakçı” 127A/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: *targakçı* “tarakçı, tarak üreticisi” (Wilkens 2021: 677) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *tarakşı* “tarakçı” (Toparlı vd. 2007: 263) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *tara-* fiiline *-k* fiinden isim yapma eki ve *+çI* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır.

1.3.3.24. Tarıççı: “yerleri işleyen; çift süren” 127A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: *tarıççı* “çiftçi, köylü” (Wilkens 2021: 677) Karahanlı T.: *tarıççı* “çiftçi; ekinci” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 856) *tarıççı* “çiftçi” (Arat 1979: 426) Harezmi T.: *tarıççı* “çiftçi” (Boeschoten 2022: 319) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *tarı-* “tarım yapmak, ekin ekmek” fiiline *-g* fiilden isim yapma eki ve *+çI* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan bir meslek adıdır. Sözcük Eski Uygurca metinlerde *tarı-* fiiline doğrudan *-gUçI* ekinin getirilmesiyle *tarıguçı* biçiminde tanıklandığı da görülür (Gül, 2016: 87). Orta Türkçe döneminde sözcük *İM* dışında *Hüsrev ü Şirin*'de de görülmektedir (Boeschoten 2022: 319).

1.3.3.25. Temürçi ~ Demürçi: “demirci” 127B/ 11; 70A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: *temirci* “demirci” (Wilkens 2021: 693) Karahanlı T.: *temürçi* “demirci” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 868) *temürçi* “demirci” (Arat 1979: 435) Harezmi T.: *temürçi* “demirci” (Boeschoten 2022: 329) Kıpçak T.: *demürçi* ~ *temirçi* ~ *temirşi* “demirci” (Toparlı vd. 2007: 59) Çağatay T.: *témürçi* “demirci” (Uygun 2023: 1312) EAT: *demürçi* (Yavuz, 2007: 11)

Temir sözcüğüne *+çI* isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle türemiş bir sözcüktür. Sözcük, *İM*'de *temirçi* ve *demirci* olmak üzere iki farklı şekilde yer almaktadır. Orta Türkçe döneminde *Codex Cumanicus*, *Nechü'l Feradis* ve *Mukaddimetü'l Edeb*'de de görülmektedir (Boeschoten 2022: 329).

1.3.3.26. Terçi: “amele” 121B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *terçi* “ücretle çalıştırılan, ücretli (kişi)” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 871) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Uygur metinlerinde *ter* “kira, kira bedeli” (Wilkens 2021: 701) anlamlarında bir sözcük tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesinde *ter* sözcüğünün +çI eki alarak “ücretle çalıştırılan, ücretli (kişi)” anlamını kazandığı görülmektedir. *Terçi*, *işçi* ve *yumuşçı* ile birlikte Karahanlı Türkçesinde “işçi” anlamında kullanılan üç sözcükten biridir.

1.3.3.27. **Térikçi:** “çanakçı” 129A/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.3.3.28. **Üşekçi:** “oduncu” 127B/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Boeschoten (2022: 382), *üşe-* “(toprağı) kazımak” fiilinin türevi olarak *üşekçi* sözcüğünü göstermiştir. Ayrıca Orta Türkçe döneminde yalnızca İM’de *üşekçi* meslek adının tespit edildiğini belirtmiştir.

1.3.3.29. **Yarmağçı:** “para kesen kişi” 128/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø
yarmağçı “kuyumcu, para taciri, sikke taciri, banker; haznedar” (Uygun 2023: 1323) EAT: Ø

Yarmak sözcüğü Eski Türkçede hem ölçü birimi hem de para birimi olarak kullanılan bir sözcüktür. Clauson, sözcüğün muhtemelen Toharca B *yarm* sözcüğünden alıntı olduğunu belirtir. Doerfer ise Türkçe *yar-* “bölmek” fiilinden geldiğini düşünür (1975: 160). Şirin, Türk kültüründe para ve para birimleri karşılığında kullanılan kelimelerin pek çok kültürde üç aşamadan geçtiğini belirtir. Bu aşamalar: takasta kullanılan malların adı, bu mallara karşılık gelen denklik, ağırlık, uzunluk ölçüleri ve bu malların kesilmesi, tartılması, ayrılması sonucu elde edilen birimler (2004: 146). İM’de sözcüğün “para kesen kişi” karşılığında kullanılması bu aşamaları doğrulamaktadır.

1.3.3.31. **Yıparçı:** “misk yapan ya da satan kimse” 129B/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Yıpar “güzel koku” anlamındaki sözcüğe +çI yapım ekinin gelmesiyle oluşan bir meslek adıdır. İlk olarak İM’de tanımlanmıştır.

1.3.3.32. **Yumuşçı:** “işçi” 129A/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: *yumuşçı* “asiste eden; hizmetkâr, kurye, haberci” (Wilkins 2021: 920) Karahanlı T.: *yumuşçı* “melek” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 988) *yumuşçı* “hizmetçi, haberci” (Arat 1979:558) Harezmi T.: *yumuşçı* “ayakçı çocuk, işçi” (Boeschoten 2022: 427) Kıpçak T.: *yumuşçı* ~ *yumuşçu* “hizmetçi, işte kullanılan uşak” (Toparlı vd. 2007: 330) Çağatay T.: *yumuşçı* “hizmetçi” (Uygun 2023: 1323) EAT: *yumuşçı* (Yavuz, 2000: 131).

Karagözlü (2018: 127), *بومچی* olarak yazan sözcükte istinsah hatası olabileceğini belirtmiştir ve *يومشجي* olması gerektiğinin bilgisini vermiştir. Kâşgarlı, *yumuş* sözcüğüne “iki veya daha fazla adam arasındaki haberleşme” tanımını yapmıştır. *yumuşçı* sözcüğünün bundan dolayı “melek” olarak adlandırılmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 353). Clauson (1972: 939), sözcüğün kökünü *yumuş* “bir iş, görev” anlamındaki isme dayandırmıştır. *Yumuş* sözcüğüne +çI isimden isim yapma ekinin gelmesi sonucu türediği açıktır. Boeschoten (2022: 427), sözcüğün *İM*’de yanlış yazıldığını belirterek Orta Türkçe döneminde *Kıyasü’l Enbiya* ve *Kitâbü’l İdrâk*’ta yer aldığını açıklamıştır.

1.4. İnşaat İşleriyle İlgili Meslekler

1.4.1. Ağaç yonıcı: “marangoz” 129B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Ağaç ve *yon-* “kesip parçalamak, doğramak; kesip koparmak, oymak” (Wilkins 2021: 913) sözcüklerinin kurucu olarak bulunduğu bu birleşik sözcük, *yon-* fiiline –GU fiilden isim ve +çI isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşturulmuştur.

1.4.2. Alıcı: “alıcı” 129B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.4.3. Boyacı: “boyacı” 128B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *boyaçı* “boyacı” (Boeschoten 2022: 88) Kıpçak T.: *boyaçı* “boyacı” (Toparlı vd. 2007: 35) Çağatay T.: *boyağcı* ~ *boyağcı* “boyacı” (Ünlü 2013: 164) EAT: Ø

1.3.4. İşlağcı: “çatlak; kesik; yırtıkları onaran” 128B/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.3.5. Kerpiççi: “kerpiççi” 127B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *kerpiççi* “tuğlacı” (Boeschoten 2022: 163) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson, kerpiç için “güneşte kurutulmuş tuğla” anlamını verir (1972: 737). Räsänen de sözcüğe “tuğla” anlamını verir ve Türkçeden Rusçaya geçtiğini belirtir (1969: 256). Tietze, sözcüğün Farsça olma ihtimali üzerinde durur. Ona göre kerpiç yapımında çamura saman karıştırıldığı için sözcüğün ilk hecesinin *kah* “saman” olması muhtemeldir. Tietze, *kah* adına “sarmak, örmek” anlamında *-piç* şeklinde bir fiil unsurunun eklenmesiyle sözcüğün elde edildiğini düşünür (2016: 237). Yazıtlar dönemi Türkçesi ve Eski Uygurcada tanıklanamayan *kerpiç* ilk olarak DLT’de görülür (Ercilasun & Akkoyunlu, 2014, s. 160).

1.3.6. Küntçi: “kalıpcı” 129A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Künt “kalıp” anlamına gelen sözcüğe *+çI* isimden isim yapma ekinin gelmesi sonucu meslek adı olan *küntçi* sözcüğü türemiştir.

1.3.7. Yapıgıcı: “yapıcı; mimar” 127B/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *yapğuçı* “yapan, yapıcı” (Arat 1979: 523) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *yabçı* “bina yapan usta, inşaat ustası” (Toparlı vd. 2007: 305) Çağatay T.: *yapıcı* ~ *yapucu* ~ *yapuçı* “yapı yapan, bina yapan, yapı ustası, duvarcı, mimar” (Uygun 2023: 1329) EAT: *yapucu* “inşaat ustası, duvarcı” (TS c. VI: 4303).

İlk olarak KB’de *yapğuçı* biçiminde tanıklanan sözcük İM’de *yapıgıcı* biçimiyle görülmektedir.

1.5. Silah Yapımıyla İlgili Meslekler

1.5.1. Demrençi: “ok demirini yapan kimse” 129B/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Kaşgârlı Mahmud *demren* sözcüğünü *temürgen* “Oğuzcada okun temreni” biçiminde vermiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 227). Eren (1999: 401), sözcüğün tarihî gelişimini *temürgen* > *temirgen* > *temiren* > *temren* > *demren* olarak göstermiştir.

1.5.2. Kalkancı: “kalkancı” 127B/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *kalkançı* “kalkan ustası” (Boeschoten 2022: 234) Kıpçak T.: *kalkancı* “kalkan işi ile uğraşan” (Toparlı vd. 2007: 124) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson (1972: 621), *kalқан*ın Türkçe olduğunu belirtir. Doerfer (1967: 502), sözcüğün önce Türkçeden Moğolcaya, Moğolcadan da Mançucaya geçtiğini ifade eder. Sözcüğün *kal-* “olduğu yeri ve durumu korumak” fiilinden –*KAn* fiilden isim yapma ekiyle meydana geldiği açıktır. *Kalқанçı* meslek adı ise Orta Türkçe döneminde *ME* ile birlikte *İM*’de tespit edilmiştir.

1.5.3. Kılıççı: “kesici aletleri bileyen kişi” 128B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *kılıçşı* “kılıççı” (Toparlı vd. 2007: 143) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.5.4. Süngüçi: “mızrakçı” 128B/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *süngüçi* ~ *sünjüçi* “süngü kullanan” (Toparlı vd. 2007: 245) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson, sözcüğün *sün-* fiiline –*üg* ekinin gelmesiyle türediğini düşünmektedir. Eski Türk yazıtlarında *sünjüg* biçimiyle tanıklanan *süngü* sözcüğüne +*çI* isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle meydana gelmiş bir meslek adıdır. İlk olarak *İM*’de görülen *süngücü* “süngü yapan” anlamındaki sözcük *Münyetü’l Guzat*’ta “mızrakçı” anlamıyla kullanılmıştır (Boeschoten 2022: 303).

1.5.5. Okçu: “okçu” 129B/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: *okçı* “okçu” (Wilkens 2021: 505) Karahanlı T.: *okçı* “okçu” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 772) *okçı* “okçu” (Arat 1979: 335) Harezmi T.: *okçı* “okçu” (Boeschoten 2022: 210) Kıpçak T.: *okçı* ~ *ohçı* “okçu” (Toparlı vd. 2007: 204) Çağatay T.: *okçı* “okçu” (Ünlü 2013: 861) EAT: *okçu* “nişancı” (TS c. V: 2942).

1.5.6. Yaçı: “yaycı” 129A/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *yaçı* “yay yapan usta” (Arat 1979: 511) Harezmi T.: *yaçı* “ok ve yay yapan usta” (Boeschoten 2022: 386) Kıpçak T.: *yayçı* ~ *yakçı* ~ *yayşı* “yaycı, yay işiyle uğraşan” (Toparlı vd. 2007: 316) Çağatay T.: *yayçı* “yay yapan esnaf” (Ünlü 2013: 1243). EAT: Ø

1.5.7. Yarıkçı: “zırhçı” 127B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *yarıkçı* “zırhçı” (Boeschoten 2022: 401) Kıpçak T.: *yarıkçı* “zırh yapan, zırhçı” (Toparlı vd. 2007: 312) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.5.8. Yışıkçı: “tolga yapan veya satan kimse” 128A/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.6. Ticaretle İlgili Meslekler

1.6.1. Bozağcı: “şarapçı” 129B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *bozacı* “boza satan” (Ünlü 2013: 166). EAT: Ø

1.6.2. Kırşuncı: “kurşuncu” 129B/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson’un sözlüğünde *kurşun*, *korugjin* biçiminde tanıklanır. Sözcükteki /j/ sesi nedeniyle Clauson, alıntı olabileceğini düşünür (1972: 656). Doerfer ise sözcüğün Farsçadaki Türkçe alıntılardan olduğunu düşünür (1967: 452). Kırşuncı meslek adı ilk olarak İM’de karşımıza çıkar.

1.6.3. Keçeçi: “keçeci” 129B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.6.4. Kirişçi: “kiriş yapan veya satan kişi” 130A/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *kirişçi* “yay, kiriş yapan” (Toparlı vd. 2007: 150) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *kiriş* “yayın iki ucuna bağlanan ip” sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle meydana gelen bir meslek adıdır.

1.6.5. Satıgçı: “satıcı” 127B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: *satguçı* ~ *satıgçı* “tüccar, satıcı” (Wilkens 2021: 590) Karahanlı T.: *satguçı* “satan” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 809) *satıgçı* “satıcı, tacir” (Arat 1979: 383) Harezmi T.: *satıgçı* “satıcı, tüccar” (Boeschoten 2022: 282) Kıpçak T.: *satıçı* ~ *şatıçı* “satıcı, satış yapan” (Toparlı vd. 2007: 228) Çağatay T.: *satıgçı* ~ *satkuçı* “simsar, satıcı, kılavuz” (Ünlü 2013: 953) EAT: *satıcı* (Taş, 2017: 32).

1.6.6. Tuççı: “tunçcu” 128B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *tuç* “bronz” sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır.

1.7. Güvenlikle İlgili Meslekler

1.7.1. Çavuş: “çavuş; askeri rütbe” 128B/ 4.

Türk Runik: *çabış* “başkumandan” (Şirin 2020: 726) Uygur: Ø Karahanlı T.: *çawuş* “savaşları safları tanzim eden ve askeri zulüm yapmaktan uzak tutan kimse” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 617) Harezmi T.: *çavuş* “ordu komutanı; çavuş” (Boeschoten 2022: 110) Kıpçak T.: *çavuş* “padişahın önünde saygı ile bağırarak adam” (Toparlı vd. 2007: 47) Çağatay T.: *çāvūş* “çavuş” (Ünlü 2013: 232) EAT: *çavış* (Yavuz, 2007: 143).

1.7.2. Közdemçi: “bekçi; casus” 127B/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: *küzedçi* “bekçi, muhafız” (Wilkens 2021: 448) Karahanlı T.: *közetteçi* ~ *közetteçi* “Oğuz ve Kıpçak lehçesinde, koruyan” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 743) Harezmi T.: *közdemçi* “seyirci, casus” (Boeschoten 2022: 179) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.7.3. Künğak: “gündüz bekçisi” 120B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Kün “gün” sözcüğüne +ğAk isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle “gündüz bekçisi” anlamındaki sözcük meydana gelmiştir. +ğAk eki *künğak* dışında *tünğak* “gece bekçisi” meslek adında da görülür.

1.7.4. Okuyucu: “savaşçı ?” 127B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *okuyucu* “okuyucu, okuyan” (Ünlü 2013: 861) EAT: Ø

Karagözlü (2018: 264), sözlükte *القويجي* sözcüğünün karşısında Arapça *الجنى* “savaşçı” verildiğini belirterek sözcüğün Arapçasının problemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca sözcüğün muhtemelen Arapçaya girmiş ve Arapça ek almış Farsça (جنگ) (cenk) “savaş” sözcüğü olduğunu açıklamıştır. Sonuna gelen (ى) eki ile birlikte “savaşçı” anlamının verildiğini, “okuyucu” biçiminde düzeltilip okunabileceğini düşünmektedir.

1.7.5. Tünekçi: “hapishaneci” 128B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.7.6. Tünğak: “gece bekçisi” 120B/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.7.7. Yolçı: “koruyucu” 128A/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: *yolçı* “rehber” (Wilkins 2021: 912) Karahanlı T.: *yolçı* “yolcu” (Arat 1979: 552) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *yolçı* ~ *yolçu* “tüccar, satıcı; yolcu” (Toparlı vd. 2007: 326) Çağatay T.: *yolçı* “yolcu” (Ünlü 2013: 1259) EAT: *yolakçı* “yolcu, yol eri” (TS c. VI: 4654).

Eski Uygurcadan itibaren tanıklanan *yolçı* sözcüğü *İM*’de *yolçı* biçiminde görülmüş ve “yol bekçisi” anlamını kazanmıştır.

1.8. Sanatla İlgili Meslekler

1.8.1. Bezekçi: “desenci” 129B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *bedizçi* “ressam” (Arat 1979: 68) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *bézekçi* “süsleyici, bezekçi” (Uygun 2023: 1313) EAT: *bezecçi* “süsleyen” (TS c. I: 532).

1.8.2. Biyiçi: “dansçı” 128A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: *büdigçi* “dansçı kadın, dansçı” (Wilkins 2021: 211) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Clauson (1972: 303), *bödig* “dans” sözcüğünün *bödi*- “dans etmek” fiilinden meydana geldiğini belirtmiştir. Erdal da (1991: 371) *bödi*- fiiline –gUçl ekinin geldiğini göstermiştir. Orta Türkçe döneminde sözcükte /ü/ sesinin /i/ sesine dönüşmesi, /g/ sesinin erimesi ve *d > y* değişmesiyle *büdigçi* sözcüğü *biyiçi* biçimini almıştır.

1.8.3. Borğuçı: “borazancı” 127B/ 4.

Türk Runik: *borguçı* “borazancı” (Şirin 2020: 724) Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *burguça* “küçük boru (müzik aleti)” (Toparlı vd. 2007: 38) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.8.4. Kıpuzçı: “ut aletlerini yapan kişi” 127B/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *kıpuzçı* “çalar, ozan” (Boeschoten 2022: 257) Kıpçak T.: *kıpuzçı* ~ *kobuzçı* ~ *kubuzçu* “kopuz çalan, çalgıcı” (Toparlı vd. 2007: 154) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.8.5. Oyunçı: “oyuncu” 129A/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: *oyunçı* “müzisyen, çalgıcı, oyuncu” (Wilkins 2021: 520) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *oyunçı* “müzisyen” (Boeschoten 2022: 215) Kıpçak T.: *oyunçı* “oyuncu, çalgıcı” (Toparlı vd. 2007: 207) Çağatay T.: *oyunçı* “oyuncu” (Ünlü 2013: 870) EAT: Ø

Araştırmacılar *oyun* sözcüğünün *oy-* fiil kökünden geldiğini düşünür. Poppe, *oyna-* ve *oyun* biçimlerini Mogolca *oju-* “öpmek, cinsî münasebette bulunmak” fiiline bağlar. Doerfer de *oyun* ve Mogolca *ojo-* “öpmek” semantik bağıı kurar (Eren 1999: 311). *Oyunçu*, *oyun* sözcüğüne +çI ekinin eklenmesiyle oluşmuştur ve Eski Uygurca döneminden itibaren metinlerde tanıklanmıştır.

1.8.6. Sıbuzğu: “düdükçü” 128B/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *sıbırğu* “ıslıkçı, düdükçü” (Toparlı vd. 2007: 233) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sıbuzğu sözcüğü hem tarihî hem de çağdaş Türk dillerinde farklı fonetik biçimlerde karşımıza çıkar. Ayazlı (2022: 1) sözcük için, GT **sıdır-* “ıslık sesi çıkarmak, üflemek, öttürmek” ~ *sıdır* “ıslık sesi çıkarılan, öttürülen nesne: düdük, kaval, flüt vb.” şeklinde *r ~ z* sözcük çiftleri önerildiğini belirtir. Örneğin sözcük Kıpçak Türkçesinde *sıdırğu* biçiminde görülür (Toparlı vd. 2007: 233). Sözcüğün kökeniyle ilgili ise Ayazlı (2022: 1) “*Sıdır* “budanmış ağaç” ise *sıdır+gu* bu ağaçtan yapılmış müzik aleti olabileceği gibi kuramsal olarak sözcük, **sıdır-* (~ **sıdır-*) fiilinden araç-gereç adları yapan -*gu* eki ile de türemiş olabilir.” şeklinde iki farklı görüş belirtir. *Sıbuzğu* meslek adına ilk olarak İM’de rastlanır.

1.8.7. Tümrüçi: “davulcu” 128B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *tümrüçi* “tef çalan” (Boeschoten 2022: 361) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Tümrü “davul” ismine +çI isimden isim yapma ekinin gelmesiyle *tümrüçi* meslek adı türemiştir. Clauson (1972: 509), *tümrüğ* sözcüğünün türevi olan *tümrüçi* sözcüğünün “tef çalan” anlamıyla İM’de görüldüğünü belirtmiştir. Boeschoten (2022: 361) ise sözcüğün Orta Türkçe döneminde *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân*’da “tef çalan”, İM’de ise “davulcu” anlamında kullanıldığını açıklamıştır.

1.8.8. Yırlayıcı: “şarkıcı” 129B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *ırlağuçı* ~ *ırlayıcı* ~ *yırlayıcı* ~ *ırlavçı* “şarkıcı” (Boeschoten 2022: 150) Kıpçak T.: *ırlağuçı* ~ *ırlayıcı* “şarkıcı, şarkı söyleyen” (Toparlı vd. 2007: 102) Çağatay T.: *yırlağuçı* “şarkı söyleyen, ırlayıcı, yırlayıcı” (Uygun 2023: 1325) EAT: *ırlayıcı* ~ *yırlayıcı* “muganni, hanende, şarkı söyleyen” (TS c. III: 1968).

Kâşgarlı, *yır* sözcüğünün elif ile değişme suretiyle *ır* da denildiğini belirtmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 349). Sözcük *yır* ismine +*la* isimden fiil yapma eki ve +*lçI* fiilden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir. DLT’de tespit edilemeyen *yırlayıcı* sözcüğünün yerine *yıragu* sözcüğüyle “şarkıcı” anlamı karşılanmaktadır (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020:

973). Orta Türkçe döneminde çeşitli fonetik değişikliklerle görülmeye devam eden sözcük, *İM* dışında *Mukaddimetü'l Edeb* ve *Hüsrev ü Şirin*'de yer almaktadır (Boeschoten 2022: 150).

1.9. Sağlıkla İlgili Meslekler

1.9.1. Açğuç: “kan alıcı” 129A/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

İlk kez *İM*'de tespit edilen sözcük, Orta Türkçe döneminde başka bir eserde tanıklanmamıştır.

1.9.2. Emleç: “tedavi eden kimse” 129B/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: *emçi* “doktor, tabip, hekim” (Wilkens 2021: 104) Karahanlı T.: *emçi* “doktor” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 637) *emle-* “ilaçlamak, tedavi etmek, iyileştirmek” (Arat 1979: 149) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.9.3. Kan alğuç: “hacamatçı” 127B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *kan alıcı* “hacamatçı” (Boeschoten 2022: 235) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.9.4. Otaç: “hekim” 129A/ 1.

Türk Runik: *otaçı* “hekim” (Şirin 2020: 737) Uygur: *otaçı* “tabip, hekim, doktor” (Wilkens 2021: 517) Karahanlı T.: *otaçı* “tabip” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 779) *otaçı* “hekim” (Arat 1979: 347) Harezmi T.: *otaçı* “doktor” (Boeschoten 2022: 214) Kıpçak T.: *otaçı* ~ *otçı* “tabip, hekim” (Toparlı vd. 2007: 206) Çağatay T.: *otacı* “Moğolcada kırıkçı, sınıkçı” (Uygun 2023: 1329) EAT: *otacı* ~ *otçu* “hekim, tabib, attar” (TS c. V: 3028).

1.10. Hizmetle İlgili Meslekler

1.10.1. Çağırçı: “içki yapan veya satan” 128A/ 4.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.10.2. İtçi: “köpek bakıcısı” 129A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: *itçi* “Osmanlı sarayında av köpeklerine bakan kimse” (TS c. III: 2126).

1.10.3. Kığırğuç: “seslenen, çağırıcı” 129 B/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: *kığırıcı* "münadi, tellal" (TS c. IV: 2473).

Eski Uygur metinlerinde tanıklanan *kıır*- "bağırarak, çağırarak, seslenmek, haykırmak, anırmak" (Wilkens 2021: 369) sözcüğüne -*guçı* meslek yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır.

1.10.4. Ötüğçi: "söz anlatan kimse" 129A/ 1.

Türk Runik: Ø Uygur: *ötügçi* "ricacı, koruyucu" (Wilkens 2021: 544) Karahanlı T.: *ötügçi* "(han'a karşı) şefaathçi" (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 793) *ötügçi* "dilekçi, ricacı" (Arat 1979: 367) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Ötüğçi Eski Uygur Türkçesinden itibaren tanıklanan bir meslek adıdır. Clauson, sözcüğün kökünün belirsiz olduğunu düşünür ve Doerfer'e atıf yapar (Clauson, 1972: 51). Doerfer de sözcüğün Moğolca *öçi*- "rapor etmek, önermek" fiilinden alıntı olabileceğini düşünür (Dorfer, 1965: 134).

1.10.5. Suçı: "hamamcı" 127B/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: *suvçı* "dümenci, kılavuz kaptan; sulama kanallarından sorumlu kişi, sucu" (Wilkens 2021: 635) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *suvçı* "su taşıyıcısı" (Boeschoten 2022: 301) Çağatay T.: *sucı* ~ *subçı* ~ *suçı* "saka, sucu, su dağıtan" (Ünlü 2013: 1006) EAT: Ø

İlk kez Eski Uygur metinlerinde "dümenci, kılavuz kaptan" anlamlarında tanıklanan sözcük, *İM*'de "hamamcı" anlamıyla görülmektedir.

1.10.6. Sürüyüci: "tellal?" 128A/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *sürgüçi* "(at vb.) süren" (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 841) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *sürüçi* "sürücü, süren" (Toparlı vd. 2007: 246) Çağatay T.: *sürüci* "at süren, menzilhane uşağı, seyis, baytar, tatar" (Ünlü 2013: 1018) EAT: Ø

Battal (1934: 66), "hayvanları süren adam" anlamını verdiği *sürüçi* sözcüğünün müellife göre "tellal" olduğunu belirtmiştir. Karagözlü (2018: 303), sözcüğü *sürüyüci* biçiminde okuyarak "tellal" anlamını vermiştir. İlk olarak *DLT*'de *sürgüçi* biçiminde tanıklanmaktadır. Tietze (2019: 524), *sür*- "hayvan, at arabası, taşıt vb. hareket ettirmek, binmek; devam ettirmek; uzamak, sürmek" anlamlarındaki fiilden türediğinin bilgisini verir. Gülensoy da (2007: 827) etimolojisini < *sür*-*ücü* biçiminde yapmıştır. Boeschoten (2022: 302), *südre*- "sürüklemek" fiilinin türevi olarak *sürüyüci* sözcüğünü vermiştir. Bu sözcüğe "mezatçı" anlamını verir ve Orta Türkçe döneminde yalnızca *İM*'de yer aldığını açıklamıştır.

1.11. Ulaştırmayla İlgili Meslekler

1.11.1. Kemiçi: “gemi yapan; gemi kaptanı” 128B/ 8; 129B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: *kemiçi* “kaptan; gemici” (Wilkens 2021: 363) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *kemiçi* “denizci” (Boeschoten 2022: 159) Kıpçak T.: *kemiçi* ~ *kemeçi* ~ *kimeçi* “gemici” (Toparlı vd. 2007: 137) Çağatay T.: *kemiçi* ~ *kimeçi* “gemici, denizci, kaptan” (Ünlü 2013: 609) EAT: *kemiçi* (Yavuz, 2007: 130).

Kemiçi sözcüğü “gemi yapan” ve “kaptan” olmak üzere iki anlamda tanıklanmıştır.

1.11.2. Kılavuz: “kılavuz; rehber” 128A/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *kulabuz* “kılavuz” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 745) *kılavuz* “kılavuz” (Arat 1979: 290) Harezmi T.: *kılavuz* “rehber” (Boeschoten 2022: 263) Kıpçak T.: *kılavuz* ~ *kulağuz* ~ *kulaovuz* “kılavuz, delil” (Toparlı vd. 2007: 143) Çağatay T.: *kılavuz* “kılavuz” (Ünlü 2013: 666). EAT: *kulavuz* ~ *kulağuz* “rehber” (TS c. IV: 2711).

Sözcük ilk olarak Tuna Bulgar yazıtlarında *kolovr-os* şeklinde görülür (Tekin 1987: 48). Eski Uygurcada tanıklanmayan sözcük, DLT’deki bir atasözünde *kulabuz* biçiminde tespit edilir (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 212). Doerfer (1967: 493), sözcüğün Türkçeden ziyade kaybolan bir Orta Asya dilinden alıntı olabileceğini düşünür. Clauson (1972: 617) ise Persçeden alıntı olduğunu iddia eder. Talat Tekin de (1987: 48) Menges gibi sözcüğün *kol-a+vuz* (*vuz < guz < gur*²) biçiminde olduğunu düşünür ve Türkçe olduğunu kabul eder.

1.12. Devlet İşleri ve Yöneticilikle İlgili Meslekler

1.12.1. Aktaçı: “rikâpdar” 128A/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *ahtaçı* “baş seyis; hizmetkâr” (Boeschoten 2022: 23) Kıpçak T.: *aktaşı* ~ *aktaş* “köle” (Toparlı vd. 2007: 6) Çağatay T.: *ahtacı* “seyis, atlı haberci; atlı olarak birinin maiyetinde ulaklık görevi olan” (Ünlü 2013: 22). EAT: Ø

Karagözlü (2018: 126), *اقتجى* sözcüğünün yazımını *اقتجى* olarak düzelttiğini belirtmiştir. *Aktaçı* meslek adı ilk kez *İM*’de tespit edilmiştir. Boeschoten (2022: 23), *ahta* “iğdiş edilmiş at” sözcüğünün türevi olarak *ahtaçı* ~ *aktaçı* sözcüğünü vermiş ve Orta Türkçe döneminde *İM* dışında *Kıyasü’l Enbiya*’da tanıklandığını belirtmiştir.

1.12.2. Başçı: “başçı” 128A/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: *başçı* “gözetmen, yönetici; bey, beyefendi, hükümdar; önder, lider; birinci” (Wilkens 2021: 148) Karahanlı T.: *başçı* “başkan, baş, şef” (Arat 1979: 64) Harezmi T.: *başçı* “lider, ustabaşı, komutan” (Boeschoten 2022: 74) Kıpçak T.: *başçı* “yönetici, başkan” (Toparlı vd. 2007: 25) Çağatay T.: *başçı* “yol gösterici, kılavuz, rehber” (Ünlü 2013: 106) EAT: *başçı* “baş yönetici, amir” (TS c. I: 426).

1.12.3. Bitikçi: “yazıcı, kâtip” 129A/ 10.

Türk Runik: Ø Uygur: *bitigüçi* “kâtip” (Wilkens 2021: 182) Karahanlı T.: *bitigçi* “kâtip” (Arat 1979: 95) Harezmi T.: *bitigçi* “kâtip” (Boeschoten 2022: 87) Kıpçak T.: *bitigçi* ~ *bitigçi* “kâtip, yazıcı” (Toparlı vd. 2007: 33) Çağatay T.: *bitikci* ~ *bitikçi* “yazıcı, saray katibi, yazıcılıkla görevli bir memuriyet” (Ünlü 2013: 156-157) EAT: *bitikci* “kâtip” (TS c. I: 619).

Biti- “yazı yazmak” fiili ilk olarak yazıtlar dönemi Türkçesinde tanıklanır. Fiilin ettirgen biçimi *bitit-* “yazı yazdırmak” ve -g fiilden isim yapma eki almış biçimi *bitig* “yazıt, yazı” sözcükleri de yazıtlarda tanıklanır (Şirin, 2016: 532). Clauson, sözcüğün kökünün *bit* olduğunu ve Çince *pi* ‘yazı fırçası’ sözcüğünden geldiğini ifade eder (1972: 299). *Bitikçi* meslek adına Eski Uygurca döneminden itibaren farklı fonetik şekillerde rastlanır.

1.12.4. Saķışçı: “sayıcı; muhasebeci” 127B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *saķışçı* “hesap bilir, hesaptan anlar” (Arat 1979: 380) Harezmi T.: *saķışçı* “muhasebeci” (Boeschoten 2022: 279) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Sa- “saymak” fiiline -k- fiilden fiil yapma eki, -(X)ş fiilden isim ve +çI isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir meslek adıdır.

1.12.5. Sözçi: “haberci” 128A/ 9.

Türk Runik: Ø Uygur: *sözçi* “... sözcükleri kullanan kişi, hatip, konuşmacı; öğretmen, hoca; bir öğretimin temsilcisi, yol gösterici, mentor, yönder” (Wilkens 2021: 623) Karahanlı T.: *sözçi* “sözcü, mâruzatta bulunan” (Arat 1979: 406) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: *sözçi* “sözcü” (Ünlü 2013: 1004) EAT: Ø

1.12.6. Têrikçi: “tahsildar” 127A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.12.7. Tildem: “tercüman” 117A/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *tıldam* ~ *tildem* “iyi konuşan, hatip” (Arat 1979: 441) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Ti- “demek, söylemek” fiilinden -l fiilden isim yapma eki ve +Dam isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluştuğu açıktır (Karadavut, 2023: 12) Yazıtlar dönemi Türkçesi ve Eski Uygurcada tanıklanmayan *tıldam/tildem* sözcüğü ilk olarak KB’de ‘söz ustası, hatip’ anlamında tanıklanmıştır (Arat, 1979: 441)

1.12.8. Tilmaç: “tercüman” 127B/ 5.

Türk Runik: Ø Uygur: *tilmaç* “tercüman, çevirmen” (Wilkens 2021: 713) Karahanlı T.: *tilmaç* “tercüman” (Arat 1979: 441) Harezmi T.: *tilmaç* “tercüman” (Boeschoten 2022: 337) Kıpçak T.: *tilmaç ~ dilmaç ~ talmaç ~ tilmaç ~ tolmaç* “tercüman” (Toparlı vd. 2007: 273) Çağatay T.: *tilmec* “tercüman, dil bilen” (Ünlü 2013: 1129) EAT: *dilmaç* “tercüman” (TS c. II: 1158).

Eski Uygur metinlerinde *tilmaç* biçiminde geçmektedir. Karahanlı Türkçesi döneminde *tilmaç* yapısını almıştır. Clauson (1972: 500), sözcüğün *til* isim kökünden türemiş olma ihtimalini belirtmiştir. Eren (1999: 113), ilk bakışta *til* (> *til* > *dil*) kökünden geldiği anlaşılan sözcüğe getirilen +*maç* ekinin tartışmalı olduğunu söyler. Türkçede bu ekin fiil köklerinden yemek adları yapımında kullanılmasından dolayı *dilmaç*’ın *til* (> *til* > *dil*) gibi isim kökünden gelmesinin düşündürücü olduğunu açıklamıştır. Gülensoy (2007: 285) ise organ adı olan *dil* ile “lügat” anlamına gelen *dil* (<*til*) sözcüğünün zamanla aynı sözcükte birleştikleri için yemek adlarına geldiğini bildiğimiz -*maç* (< *ma+aş*) ekinin de kalıplaşmış olarak, kural dışı, *dilmaç* sözcüğünde yaşamış olabileceğini düşünmektedir.

Sözcük, Kıpçak Türkçesinde *tilmaç ~ dilmaç ~ talmaç ~ tilmaç ~ tolmaç* varyantlarıyla karşımıza çıkar (Toparlı vd. 2007: 273).

1.12.9. Ulakçı: “ulak” 127A/ 11.

Türk Runik: Ø Uygur: *ulagçı* “postacı, kurye, ulak; posta zincirindeki atı sağlayan; seyis at uşağı” (Wilkens 2021: 790) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

İlk kez Eski Uygur metinlerinde tespit edilen *ulag* “yük hayvanı, posta zincirindeki hayvan” (Wilkens 2021: 790) anlamındaki sözcüğe +*çl* isimden isim yapma ekinin gelmesi sonucu meslek anlamını kazanmıştır.

1.13. Sporla İlgili Meslekler

1.13.1. Çalışçı: “dolaşan; seyyah; güvenlik personeli” 120B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.13.2. Küreşçi: “güreşçi” 129B/ 6.

Türk Runik: Ø Uygur: *küreşçi* “güreşçi” (Wilkens 2021: 444) Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *küreşçi ~ küreççi* “güreşçi, pehlivan” (Toparlı vd. 2007: 169) Çağatay T.: *küreşçi* “pehlivan, güreş tutucu” (Ünlü 2013: 685) EAT: *güreşçi* “pehlivan” (TS c. III: 1882).

Küreş- “güreşmek, birbiriyle savaşmak” (Wilkens 2021: 444) sözcüğü ilk olarak fiil yapısında karşımıza çıkmaktadır. Tietze (2016b: 327) sözcüğün hem isim hem de fiil formunun mevcut olduğunun bilgisini vermiştir. Räsänen (1969: 310) ise sözcüğün *kür* “cesur” kökünden

geldiğini belirtmiştir. Güner (2010: 1430), *küreşçi* sözcüğü için *küre* fiiline –ş fiilden isim yapma eki ve +çl isimden isim yapma ekinin gelmesi sonucu meydana geldiğini açıklamıştır. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Tuhfetü'z Zekiyye* ve *Kitâbü'l İdrâk*'ta da görülmektedir (Boeschoten 2022: 184).

1.13.3. Yüzgüçi: “yüzücü” 128B/ 3

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *üzgüçi* “yüzücü” (Toparlı vd. 2007: 299) Çağatay T.: *yüzçi ~ yüzgüç* “yüzücü” (Uygun 2023: 1331) EAT: Ø

1.14. Yasal Olmayan İşler

1.14.1. Alçı: “dolandırıcı” 129B/ 8.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *alçı* “hilekâr, aldatıcı” (Arat 1979: 16) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *al* “hile” sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir sözcüktür.

1.14.2. Altağçı: “yankesici” 128B/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: *aldağçı* “düzenbaz, alçak” (Boeschoten 2022: 23) Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Türkçe *al* “hile” sözcüğüne –DA isimden fiil yapma eki -(X)g fiilden isim yapma eki ve +çl isimden isim yapma ekinin getirilmesiyle oluşan bir sözcüktür.

1.14.3. Karaçı: “dilenci” 128B/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: *karaçığ* “halkçık, küçük bir halk” *karakçı ~ k(a)rakçı* “eşkiya, haydut, soyguncu, hırsız” (Wilkens 2021: 334) Karahanlı T.: *karaçı* “kapı kapı dolaşan dilenci” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 684) *karakçı* “yağmacı, yankesici” (Arat 1979: 223) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *karakçı* “dilenci” (Toparlı vd. 2007: 127) Çağatay T.: *karakçı* “çapulcu, talancı” (Ünlü 2013: 581). EAT: *karaçı* “karacı, çingene, iftiracı, gözcü, falcı” (TS c. IV: 2257).

Karaçı sözcüğü ilk kez DLT'de “dilenci” anlamını kazanmıştır. Tietze (2016b: 121), “çingene” anlamına gelen *karaçı* sözcüğünün asıl manasının “dilenci” olduğunu ifade etmiştir. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Codex Cumanicus*'ta da görülmektedir (Boeschoten 2022: 238).

1.14.4. Oğrı: “hırsız” 128B/ 2.

Türk Runik: Ø Uygur: *oğrı* “hırsız, eşkiya, haydut, soyguncu; haydutça” (Wilkens 2021: 503) Karahanlı T.: *oğrı* “hırsız” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 771) *oğrı* “hırsız” (Arat 1979:

334) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: *oğrı ~ oğur ~ uğrı ~ uğur ~ uğuri ~ uvrı* “hırsız” (Toparlı vd. 2007: 203) Çağatay T.: *oğrı ~ uğrı* “hırsız” (Ünlü 2013: 859) EAT: *uğru* “hırsız” (TS c. VI: 3909).

Oğrı sözcüğü Eski Türkçeden itibaren Türkçenin “hırsız” anlamı temel sözcüğüdür. Yazıtlar döneminde görülmeyen sözcük ilk olarak Eski Uygurcada tanıklanır. Sözcük tarihî ve çağdaş Türk dillerinde farklı fonetik şekillerde görülmüştür.

1.15. Büyü, Fal ve Astrolojiyle İlgili Meslek Adları

1.15.1. İttikçi: “büyücü; sihirbaz” 128A/ 12.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: Ø Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

1.15.2. Kam: “falcı; kâhin” 129A/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: *kam* “büyücü, şaman, dinî mütehassıs” (Wilkens 2021: 324) Karahanlı T.: *kam* “kâhin” (Ercilasun ve Akkoyunlu 2020: 680) *kam* “kâhin, hakîm” (Arat 1979: 218) Harezmi T.: *kam* “büyücü, kâhin” (Boeschoten 2022: 234) Kıpçak T.: *kam* “şaman; süt nine; hekim; kendir; sihirbaz” (Toparlı vd. 2007: 124) Çağatay T.: *kam* “tabib, hekim” (Ünlü 2013: 571) EAT: Ø

Altay şamanizminde kamların temel işlevi bir çeşit din adamlığıdır. Dinî ayin yönetme, bu ayin sırasında göklere yolculuk ve ruhlara rehberlik etme işlevinde görülen kamlar İslamiyetin etkisiyle farklı bir kimliğe bürünmüştür. İslamiyet’i benimseyen Türklerin ilk metinlerde *kam* sözcüğü “büyücü, falcı, hekim, kâhin” anlamlarıyla dolayısıyla farklı bir işlevde karşımıza çıkar (Güzelderen ve Karadavut, 2023: 168).

1.15.3. Yulduzçı: “müneccim” 129B/ 7.

Türk Runik: Ø Uygur: *yultuzçı* “müneccim, astrolog, yıldız falcısı, yıldızları yorumlayan falcı” (Wilkens 2021: 919) Karahanlı T.: *yulduzçı* “müneccim” (Arat 1979: 557) Harezmi T.: *yulduzçı* “astrolog” (Boeschoten 2022: 426) Kıpçak T.: *yulduzçı* “yıldız yorumlayan, astrolog” (Toparlı vd. 2007: 329) Çağatay T.: Ø EAT: Ø

Eski Uygur metinlerinden itibaren *yultuzçı* meslek adı tespit edilmiştir. *Yulduz* sözcüğüne +çl isimden isim yapma ekinin gelmesiyle türemiştir. Orta Türkçe döneminde İM dışında *Hüsrev ü Şirin* ve *Codex Cumanicus*’ta görülmektedir (Boeschoten 2022: 426).

1.15.4. Tüş yörgüçi: “rüya yorumcusu” 129B/ 3.

Türk Runik: Ø Uygur: Ø Karahanlı T.: *tüş yorguçı* (Arat, 1999: 439) Harezmi T.: Ø Kıpçak T.: Ø Çağatay T.: Ø EAT: Ø

İbni Mühennâ Lügati'nde Meslek Adları

Tüş "rüya" sözcüğü ve *yor-* "rüya tabir etmek" fiiline *-gUçI* ekinin eklenmesiyle meydana gelen bir meslek adıdır. Şen, sözcüğün kelime grubu olarak ifade edilmesinin nedenini yörgüçi sözcüğünün aynı zamanda "çözücü" anlamına gelmesinden dolayı olduğunu düşünür (Şen, 2007: 231). *Tüş yörgüçi* meslek adı ilk olarak Kutadgu Bilig'de tanıklanır.

Sonuç

*İbni Mühennâ Lügati'*nde meslek adı olarak 130 sözcük tespit edilmiştir. Meslek adlarının 3'ü hayvancılık, 3'ü avcılık, 16'sı giyim, 9'u gıda, 32'si günlük hayat ve ev eşyası, 7'si inşaat, 8'i silah, 6'sı ticaret, 7'si güvenlik, 8'i sanat, 4'ü sağlık, 6'sı hizmet, 2'si ulaştırma, 9'u devlet işleri ve yöneticilik, 3'ü spor, 4'ü yasal olmayan işler ve 3'ü büyü, fal ve astrolojiyle ilgilidir.

130 meslek adının köken dillerine bakıldığında 124 sözcüğün Türkçe köklerden oluştuğu görülmüştür. *börkçi, yünçi, çatırçı, aşçı, kıftuçu, sınduçı* sözcüklerin kökeni ise tartışmalıdır.

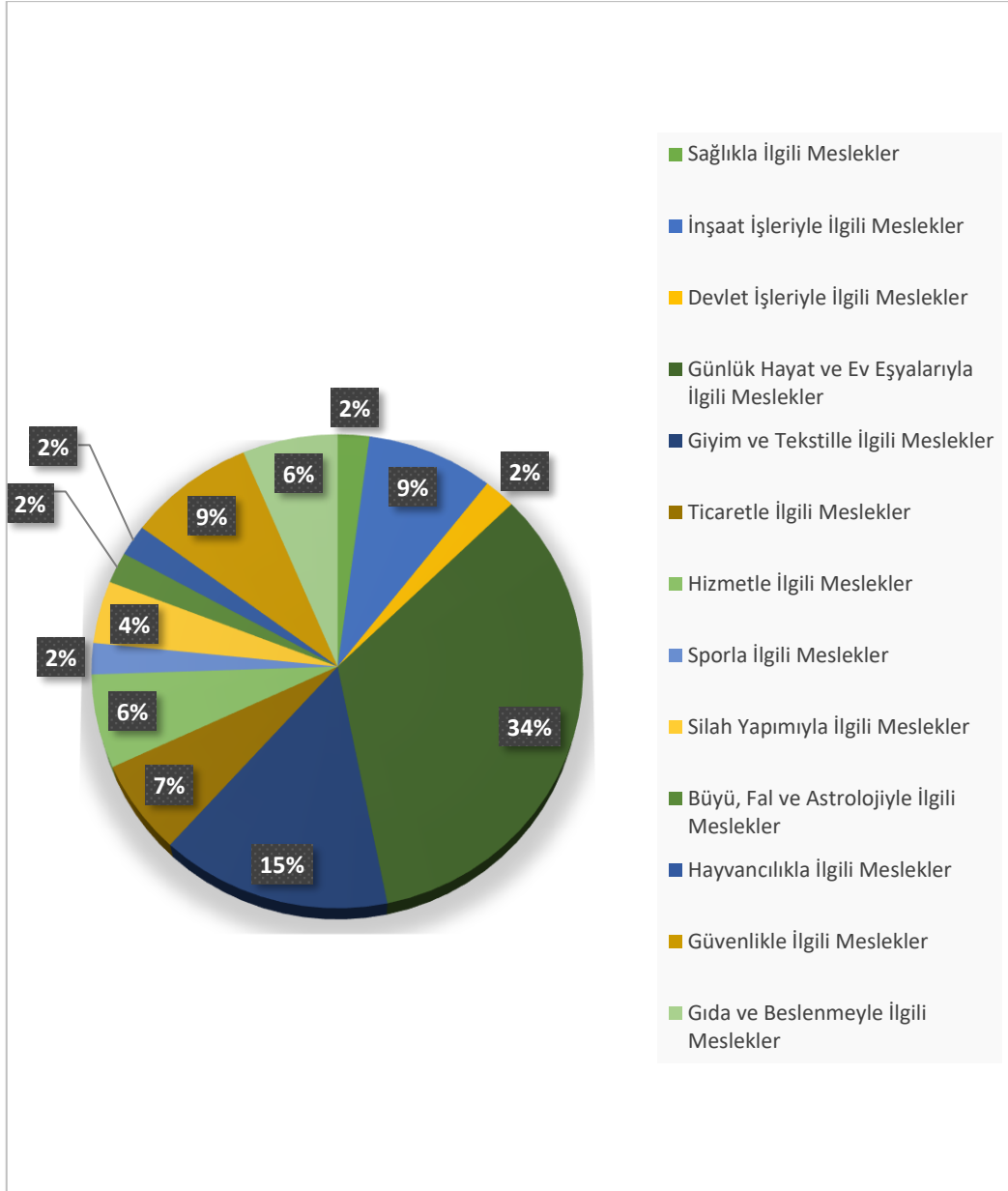
Köken ayırt etmeksizin Türkçe eklerle türetilmiş meslek adlarının 108'inin *+çI*, ekiyle türetildiği tespit edilmiştir. Bu ek dışında *+mançı, +dAm, +mAç, -IçI, +gAk, -gUçI* ekleriyle meslek adlarının oluşturulduğu görülmüştür.

Meslek adlarına bakıldığında bunlardan 43 tanesi ilk olarak *İbni Mühennâ Lügati'*nde tespit edilmiştir. Bunlar; *açğuçı, ağaç yonıcı, alçıgıcı, barçınçı, burğuçı, çağırçı, çalışçı, çatırçı, demrençi, eşükçi, ıslağçı, ittikiçi, éşiççi, keçeçi, kıftuçu, kipçi, koymançı, kurşunçı, külüg, künğak, küntçi, küpçi, monçukçı, otağçı, örgençi, pamuk çalıçı, sağrakçı, sağsığçı, sarançı, sınduçı, sütçü, térikçi, tolkukçı, ton tikiçi, torğuçı, tuççı, tünekçi, tünğek, tütüsçi, üşekçi, yıparçı, yışıkçı, yipekçi* sözcükleridir. Bu durum meslek adları özelinde *İbni Mühennâ Lügati'*nin Türk dili tarihindeki önemini göstermektedir.

Şekil 1. İlk olarak İM’de tespit edilen meslek gruplarının dağılımı

Grafikte görüldüğü üzere tarihî Türk lehçelerinde ilk olarak *İbni Mühennâ Lügati*’nde tanıklanan meslek adları %34 oranla “Günlük Hayat ve Ev Eşyalarıyla İlgili Meslekler” grubundadır. Bu durum İlhanlı sahasındaki Türklerde kent kültürünün ve çalışma hayatının canlılığını göstermektedir.

Eserde Türk dili tarihinde ilk kez tanıklanan meslek adları grubunda ikinci sırayı %15 ile “Giyim ve Tekstille İlgili Meslekler” almıştır. Türklerin ilk yazılı belgelerinden itibaren zengin bir dokumacılık terminolojisinin varlığı bilinmektedir. Bununla birlikte dokumacılığın ünlü bir diğer yerleşik medeniyet İran ile girilen kültürel ve ekonomik

ilişkiler çerçevesinde İlhanlı sahasındaki Türklerin dokumacılık mesleğinde daha ileri bir seviyeye ulaştığı söylenebilir.

Üçüncü sırada “İnşaat İşleriyle İlgili Meslekler” grubunun yer aldığı görülmektedir. Bu sayılar da İlhanlı sahasındaki Türklerin yerleşik yaşam kültürünün ve şehircilik hayatının dile yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Grafikte diğer meslek gruplarının oranlarının birbiriyle dengeli olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak *İbni Mühennâ Lügati*, *Dîvânü Lugâti't Türk* ve *Mukaddimetü'l Edeb* ile birlikte Türkçenin tarihî dönem sözlükleri arasında içerdiği temalar ve söz varlığı açısından dil araştırmalarına önemli veriler sağlayan bir sözlüktür. Eserdeki meslek adlarının sayısı ve çeşitliliği bu durumu doğrulamaktadır.

Kısaltmalar

DLT	<i>Dîvânü Lugâti't Türk</i>
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ET	Eski Türkçe
GT	Genel Türkçe
İM	<i>İbni Mühennâ Lügati</i>
KB	<i>Kutadgu Bilig</i>
ME	<i>Mukaddimetü'l Edeb</i>
TMEN	<i>Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen</i>
TS	<i>Tarama Sözlüğü</i>

Kaynakça

- Altıntaş, Betül. 2024. İbni Mühennâ Lügati'nin Tematik Söz Varlığı (İsimler). Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Arat, Reşit Rahmeti. 1979. *Kutadgu Bilig III İndeks* (K. Eraslan vd. Haz.). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ayazlı, Özlem ve Taşkıran, Halil İbrahim. 2022. Eski Türkçe 'Sıpızgu' Üzerine Bazı Gözlemler. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 4(1): 1-20
- Aydın, Erhan. 2008. Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre). *Journal of Turkish Linguistics*, 2(1): 49-66.
- Battal, Aptullah. 1934. *İbnü Mühenna Lûgati*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Boeschoten, Hendrik. 2022. *A Dictionary of Early Middle Turkic*. Leiden: Brill.

- Clauson, Sir Gerard. 1972. *An etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Doerfer, Gerhard. 1963-75. *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, I-IV*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag
- Eraslan, Kemal. 2012. *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican ve Akkoyunlu Ziyat. 2020. *Dîvânü Lugâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri- Notlar-Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel. 1991. *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the Lexicon, Vol. I-II*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Eren, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gül, Bülent ve Ağca Ferruh. 2014. İbni Mühennâ Lügati'nin Tarihi Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Türk Kültürü* 2014(1): 21-29.
- Gül, Bülent. 2016a. *Moğolca İbni Mühennâ Lügati*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gül, Bülent. 2016b. Eski Türkçe Tarıyıcı "Tarımcı, Ekinci" Adı Üzerine. *Türkbilig* 32: 85-96.
- Gülensoy, Tuncer. 2007. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C-I (A-N), C-II (O-Z)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güllüdağ, Nesrin. 2019. Tarihsel Gelişim Süreci İçinde -mAn/+man Eki. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16): 555-590.
- Güner, Galip. 2010. Kıpçak Türkçesinde Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflama Denemesi. *Turkish Studies*, 5(3): 1416-1448.
- Güzelderen, Banu; Karadavut, Zekeriya. 2023. "Kam ve Kamın İşlevlerinin Türk-İslam Dönemi İlk Metinlerindeki Karşılıkları", *Millî Folklor* 138 166-176
- Karadavut, Arda. 2023. Mukaddimetü'l Edeb'in Yozgat Nüshasında Meslek Adları. *Türkbilig* 2023(45): 1-15
- Karagözlü, Savaş. 2016. "İbnü Mühannâ Lügati (Kitâb Hilyetü'l – İnsân ve Helbetü'l – Lisân) (Metin-dil özellikleri-dizin)". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karagözlü, Savaş. 2018. *İbnü Mühennâ Lügati- Türkçe Kısmı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kekevi, İbrahim (2020). Kutadgu Bilig'de geçen "esri" sözcüğündeki anlam değişimi. İ. I. Altun, E. Beyaz (Yay. Haz.) *Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı içinde* (s. 717-721). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kilisli Rifat, Bilge 1340. *Kitâb Hilyetü'l-insân ve Helbetü'l-lisân*. İstanbul: Matbaa-yi Amire.
- Koraş, Hikmet. 2018. İpek Kelimesi, Kökeni Üzerine Tartışmalar ve Kavram Alanı. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*. c. III ss 171-179.
- Ligeti, Louis. 1962. Un vocabulaire mongol d'Istanbul. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungarica* XIV: 3-99.
- Melioranskiy, Platon Mihayloviç. 1900. *Arab' filolog' o turetskom' Yazık'*. Sankpeterbug: Tipografiya imperatorskoy akademii nauk.
- Nadelyaev, Vladimir Mihayloviç vd. (1969). *Drevnyeturkskiy slovar'*. Leningrad: İzdatel'stvo Nauka

İbni Mühennâ Lügati'nde Meslek Adları

- Poppe, Nicholas N. 1938. *Mongol'skiy slovar' Mukaddimat al adab* çast I-II Trudı İnstitutu Vostokovedeniya XIV. Moskva- Leningrad 432-451 s. İzdatel'tvo Akademiya Nauk SSSR. Trudı İnstitutu Vostokovedeniya XIV.
- Räsänen, Martti. 1969. *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Suomalais Ugrilainen Seura.
- Sertkaya, Osman Fikri. 2020. Kâşgarlı Mahmûd'un Dîvânü Lugâtî't-Türk'ündeki Bıçguç, Sınu Ve Kıftu "Makas" Kelimeleri Üzerine. *Türk Dili*. 69/825 1-9.
- Şen, Serkan. 2007. "Orhun, Uygur, Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü". Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Şirin, User, Hatice. 2004. Türkçede Para ve Para Birimi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 2004/1 128-151.
- Şirin, Hatice. 2020. *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü. 2009. (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İbrahim. "Şeyyâd Hamza- Yûsuf ve Zelihâ (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük). Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).
- Tatcı, Mustafa. "Yûnus Emre Dîvânı". <https://temucin.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/12/yunus-emre-dc3aevc3a2nc4b1.pdf>. (Erişim Tarihi: 20.11.2024).
- Tekin, Talat. 1987. *Tuna Bulgarları ve Dilleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Tekin (2013). *İrk Bitig*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, Andreas. 2016a. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* (ed. Semih Tezcan) C. II (C-E) Ankara: TÜBA Yayınları.
- Tietze, Andreas. 2016b. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* (ed. Semih Tezcan) C. IV (K-L) Ankara: TÜBA Yayınları.
- Tietze, Andreas. 2019. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* (ed. Nurettin Demir, Emine Yılmaz) C. VII (S-Ş) Ankara: TÜBA Yayınları.
- Toparlı, Recep Vd. 2007. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uygun, Muhsin. 2023. Çağatayca Sözlüklerde Yer Alan Meslekler ve Bu Mesleklerle İlgili Ünvanlar, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2): 1299-1339.
- Ünlü, Suat. 2013. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Akademi Yayınevi.
- Wilkens, Jens. 2021. *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Yavuz, Kemal. "Âşık Paşa-Garibnâme". Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.11.2024).
- Yavuz, Kemal. "Gülşehri'nin Mantıku't- Tayrı (Gülşen-nâme) –Metin ve Aktarma-. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20. 11. 2024).

